

ส่วนที่ 1: เปิดเวทีวิชาการและประเด็นนำทางสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ “ชนเผ่าพื้นเมือง” คือใคร?

1.1 กล่าวต้อนรับ

ดร.ชัยนนต์ วรรณนะภุติ ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วม โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ “เรื่องความเข้าใจชนเผ่าพื้นเมืองสานพลังสู่การขับเคลื่อนงานนโยบายและขบวนการชนเผ่าพื้นเมือง สืบเนื่องจากชนเผ่าพื้นเมืองมีการใช้มานานกว่าสองทศวรรษ แต่ใช้เฉพาะในกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองและนักวิชาการบางส่วน ยังไม่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง โดยเฉพาะการยอมรับตัวตนและสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองยังไม่มากพอ และไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับชนเผ่าพื้นเมือง ตลอดจนไม่มีมาตรการส่งเสริมวิถีชีวิตอย่างจริงจัง เมื่อประวัติศาสตร์ของสังคมการเมืองไทยมีการใช้ชื่อเรียกกลุ่มประชาชนแตกต่างกันชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ. 2507 สถาบันวิจัยชาวเขา (สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ในขณะนั้น) ทำหน้าที่ศึกษาวิถีชีวิตวัฒนธรรม วิธีการมองปัญหาตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังเป็น “ชาวเขา” อยู่ เป็นคนอยู่บนภูเขาอยู่ห่างไกลเมือง ในอีกความหมาย “ชาวเขา” ไม่ใช่ “ชาวเรา” ซึ่งต่อมามีความพยายามอธิบายตัวตนชาวเขาให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนปี พ.ศ. 2540 มีหนังสือเล่มหนึ่งคือ “การพัฒนาหรือการทำให้เชื้อ (Development or domestication? : indigenous peoples of Southeast Asia) เป็นรวมบทความนักวิชาการไทยและต่างประเทศ เป็นครั้งแรกมีการใช้คำว่าชนเผ่าพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาปี พ.ศ.2541 มีการเคลื่อนไหวขององค์กร/เครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวกับสิทธิพี่น้องประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่า เช่น เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) และสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย (สชท.) เป็นต้น เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกตัวเองเป็นชนเผ่าพื้นเมือง ไม่ยอมใช้คำว่าชาวเขาเป็นการเลือกกำหนดตนเอง (self-determination) ดังนั้นใน 20 ปีที่ผ่านมา การสร้างตัวตนของชนเผ่าพื้นเมืองจะมีวิธีการอย่างไรเสนอผู้เกี่ยวข้องได้วางมาตรการและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่าพื้นเมือง แต่คำนี้ก็ยังมีปัญหาในตัวเองหลายหลาย “นัยยะ” ของชนเผ่าพื้นเมืองที่จะนำมาใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้หรือไม่ จึงฝากให้ที่ประชุมพิจารณา ประเด็นที่สองอยากจะฟังการแลกเปลี่ยนที่นอกจากจะพูดถึงวิถีชีวิตและตัวตนรวมทั้งจักรวาลวิทยามันเกี่ยวกับสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองอย่างไรบ้าง สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ใช้คำว่า “สิทธิชุมชนดั้งเดิม” เจตนาเพื่อให้เกิดการยอมรับสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามสิทธิชุมชน-สิทธิชนเผ่าพื้นเมืองหมายถึง สิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากร รัฐธรรมนูญฉบับ 2560 มาตรา 70 มีนัยยะหมายถึงในสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากร แต่เรายังไม่ได้หมายถึงสิทธิในที่ดินบรรพชนเหมือนในประเทศฟิลิปปินส์ จึงได้ฝากประเด็นเหล่านี้ไว้ให้ที่ประชุมได้พิจารณาร่วมกัน”

1.2 เปิดประเด็นนำทางสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ “ชนเผ่าพื้นเมือง” คือใคร?

อาจารย์ชูพิณิจ เกษมณี (ผู้อาวุโสสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย) ได้กล่าวว่า “มีคำสองคำที่ลังเลว่าจะใช้กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าพื้นเมือง คำว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นคำที่กลุ่มวิชาการประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อหลีกเลี่ยงคำดูถูกดูแคลน เพื่อให้คำนี้เป็นคำที่เป็นกลาง ถ้าดูคำว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นลักษณะร่วมหลายๆ อย่าง หากเป็นเรื่องเชื้อชาติจะเป็นพันธุกรรมที่ระบุถึงการสืบเชื้อสายทางชีววิทยา หรือถ้าเป็นชาติพันธุ์น้ำหนักจะมอง

เรื่องวัฒนธรรม นิยามเหล่านี้เป็นคำกลางที่ไม่ได้บอกในเชิงอำนาจ เป็นผู้ครอบงำหรือถูกครอบงำ เป็นคำนิยามคล้ายๆ กันที่เน้นทางวัฒนธรรมมากกว่า ถ้ามองกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกมีหลายกลุ่ม กลุ่มใหญ่ๆ เป็นชาวฮั่นที่แยกย่อยเยอะมาก ดังนั้นในความหมายนี้คนทุกคนสังกัดกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เป็นชาติพันธุ์ร่วม เช่น พ่อแม่มาจากคนละชาติพันธุ์ก็เป็นอีกแบบหนึ่ง เช่น ในแคนาดาชาวอินเดียนแดงแต่งงานกับชายฝรั่งเศส ลูกออกมารัฐบาลไม่ยอมรับเป็นชนเผ่าพื้นเมือง แต่เขาเรียกว่า “เมธิ” ซึ่งมีสิทธิไม่เท่ากับชนพื้นเมือง ดังนั้นชาติพันธุ์ไม่ได้บอกถึงตำแหน่งเชิงอำนาจ

แต่ถ้ามาดูคำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” ที่ประดิษฐ์มาจาก Indigenous Peoples ซึ่งในยุคล่าอาณานิคมคนเหล่านี้ถูกเลือกปฏิบัติ ถูกกระทำ หลายพื้นที่ถูกจับไปเป็นทาส ในกระบวนการสร้างรัฐชาติจึงคิดว่าหนึ่งชาติคือหนึ่งวัฒนธรรม อย่างของไทยก็เช่นกัน ก็ต้องเป็นวัฒนธรรมไทย ในอเมริกาก็เช่นกันใช้วัฒนธรรมแองโกลอเมริกา ความเป็นชนเผ่าพื้นเมืองจึงถูกผลักเป็นคนชายขอบของสังคม ธุรกรรมของปัญหาร่วมคือ การถูกพรากจากที่ดิน โดยรัฐและทุน การกีดกันการเข้าถึงทรัพยากร และบางกลุ่มถูกผลักให้เข้าสู่วังวนของอาชญากรรมหลายๆ แบบ ในเวทีโลกมีการใช้หลายคำเช่น Aborigines, Natives People, First Nation บ้านเราเรียก “ชนเผ่า” จากเวทีชนเผ่าพื้นเมืองในป่าเขตร้อน คำว่า Indigenous Peoples ใช้กันในทวีปอเมริกา ส่วนที่ไปจากไทย-เอเชีย เรียก Tribal Peoples ชื่อในเวทีจึงเป็น The International Alliance of Indigenous and Tribal Peoples of the Tropical Forests จึงเป็นการบูรณาการนิยามเข้าหากัน ดังนั้นประเทศที่มีการปฏิเสธการมี Indigenous Peoples จึงไม่มีเฉพาะประเทศไทย อินเดียก็ปฏิเสธ เพราะเขาเรียกอีกแบบหนึ่ง

ชนเผ่าพื้นเมืองทั่วโลกมีตั้งแต่เหนือถึงใต้ มีกว่า 5,000 กลุ่มชาติพันธุ์ ประมาณการ 370 ล้านคนหรือ 4% ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ นายมาติเนซ โคโบ ผู้ทำรายงานพิเศษเสนอสหประชาชาติ ได้เสนอนิยามให้เรียกคำเดียวคือ indigenous peoples ซึ่งเวลาพูดถึงชนเผ่าพื้นเมือง จึงให้หมายถึง ชุมชน ประชาชน และประชาชาติที่เป็นชนเผ่าพื้นเมือง คือผู้ที่เกี่ยวเนื่องจากประวัติศาสตร์ในดินแดนของตนก่อนการรุกรานและก่อนอาณานิคมที่เกิดขึ้นในดินแดนของตน พิจารณาว่าตนเองแตกต่างไปจากภาคส่วนอื่นๆ คำว่า “ดินแดนของตน” นั้นไม่จำกัดเฉพาะใน

ความหมายในเชิงภูมิศาสตร์ หรืออาณาเขตประเทศ เพราะมีชนพื้นเมืองหลายกลุ่มกระจายในหลายประเทศ เช่น ซามิ อยู่ในรัสเซีย นอร์เวย์ สวีเดน เขาตั้งสภาซามิขึ้นมารอบคลุมทุกประเทศ ดังนั้นดินแดนของตน จึงไม่จำกัด เฉพาะเขตแดนประเทศตามความหมายของชนเผ่าพื้นเมือง และมีคำว่า “พวกเขาไม่ใช่เป็นกลุ่มครอบงำของ สังคม” ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์จะไม่ใช้นิยามที่เน้นแบบนี้ ซึ่งเป็นประเด็นแตกต่างอย่างมาก แต่นิยมของโคโบนี่ยังไม่เป็นที่ยอมรับในหลายกลุ่ม เพราะนิยามกับวิถีชีวิตใดๆ ว่าเป็นชนเผ่าพื้นเมืองโดยตรงได้ ดังนั้นใน UNDRIP จึงไม่ นิยามคำนี้

ดังนั้นจึงไม่มีนิยามที่เป็นสากล มาตรฐานมาอธิบาย แต่โดยทั่วไปจะเน้นการระบุตนเองเพื่อให้ยอมรับ self-determination ที่มีลักษณะเฉพาะและการรับรู้ถึงอัตลักษณ์โดยคนอื่นๆ ซึ่งชนเผ่าพื้นเมืองจะมีความผูกพัน กับที่อยู่เฉพาะทางภูมิศาสตร์หรือเขตแดนบรรพบุรุษและผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติในเขตแดนเหล่านั้น มี สถาบันตามวัฒนธรรมประเพณี เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่แยกออกจากสังคมและวัฒนธรรมครอบงำ ภาษา ที่ใช้จะแตกต่างจากภาษาทางการของประเทศหรือภูมิภาค

จึงเป็นประเด็นที่ขอล้างท้ายว่า UNDRIP กลุ่มที่ไม่อยากเป็นชนเผ่าพื้นเมืองก็เรียกตัวเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่จะไม่ได้ประโยชน์จาก UNDRIP เพราะไม่ถูกพูดถึงความเป็นชาติพันธุ์ไว้

